

ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА-МОВНИКА: ЕТНОСПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТРОПОНІМІВ У НАВЧАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Куплевацька Л.О., канд. філол. наук, Манівська Т.Є. (Харків)

У статті розглянуто лінгвокомунікативну компетентність викладача-мовника щодо професійно коректного звертання до студента-інофона на занятті з російської / української мови як іноземної за повним власним іменем із урахуванням його етноспецифіки: кількості і функцій складників, їхньої юридично закріпленої послідовності та традицій ім'янаречення. Мета дослідження – актуалізувати, привернути увагу викладачів-мовників до етноспецифіки антропонімічної формули, функціонального й соціокультурного значення її складників, до її зв'язку з національною концепцією особистості та мовною картиною світу, до її особливого місця в процесі адаптації та акумуляції студентів-інофонів у новому освітньому просторі. У статті проаналізовано й зафіксовано складники антропонімічних формул мов найчисельніших етносів, що представлені в університетському освітньому просторі (арабських та індійських студентів), виокремлено їхні розбіжності з сучасними офіційними формулами соціальної ідентифікації особистості в Україні, названі типові помилки студентів-інофонів та викладачів-етнокомунікантів, що зумовлені розбіжностями в структурі та функціонуванні антропонімічних формул офіційно-ділового стилю мовлення України та країн студентів-інофонів. У статті використовується поняття етносу задля означення ієрархії цінностей спілкування, яка відбивається у послідовності складників такої формули та маркерах особистого імені; названо факультети нашого університету, для яких актуальним є вивчення національних особливостей антропонімів. У статті проаналізовано відповідність звертання до співкомуніканта вимогам міжкультурної комунікації, намічено подальші шляхи дослідження етноантропонімів у навчально-педагогічному дискурсі – гендерний аспект та зміни в сучасному світовому антропоніміці.

Ключові слова: антропонім, антропонімічна формула, етнос, навчально-педагогічний дискурс, успішність міжкультурної комунікації.

Куплевацкая Л.А., Манівская Т.Е. Лингвокоммуникативная компетентность преподавателя-языковеда: этноспецифика функционирования антропонимов в учебно-педагогическом дискурсе университетского образовательного пространства. В статье исследуется лингвокоммуникативная компетентность преподавателя-языковеда относительно профессионально корректного обращения к студенту-инофону на занятиях по русскому / украинскому языку как иностранному по полному имени собственному с учётом его этноспецифики: количества и функций составляющих элементов, их юридически закреплённой последовательности и традиций

именаречения. Цель исследования – актуализировать, привлечь внимание преподавателей-языковедов к этноспецифике антропонимической формулы, функционального и социокультурного значения ее составляющих в связи с национальной концепцией личности и языковой картиной мира, её особому месту в процессе адаптации и аккультурации студентов-инофонов к образовательному пространству. В статье проанализированы и зафиксированы эти составляющие в антропонимичных формулах многочисленных этносов, представленных в университетском образовательном пространстве (арабских и индийских студентов), выделены их расхождения с современными официальными формулами социальной идентификации личности в Украине, названы общие ошибки студентов-инофонов и преподавателей-етнокоммуникантов, которые обусловлены различиями в антропонимичных формулах официально-делового стиля речи в Украине и стране студента. В статье используется понятие этноса для определения иерархии ценностей общения, которое отражается в последовательности составляющих такой формулы и маркерах личного имени; названы факультеты нашего университета, для которых является актуальным изучение антропонимов. В статье проанализировано соответствие обращения к собеседнику требованиям межкультурной коммуникации, намечены дальнейшие пути исследования этноантропонимов в учебно-педагогическом дискурсе: гендерный аспект и изменения в современном мировом антропонимиконе.

Ключевые слова: антропонимикон, антропонимическая формула, успешность межкультурной коммуникации, учебно-педагогический дискурс, этнос.

Liubov Kuplevatskaya, Tetiana Manivska. Linguocommunicative competence of the linguist teacher: ethnospecificity of anthroponyms' functioning in the learning and pedagogical discourse of the educational space. The article deals with the linguocommunicative competence of a language teacher in relation to a professionally correct contact with a non-native student in the class of Russian / Ukrainian as a foreign language. The focus is on the form of addressing the student in view of ethnospecificity, i.e. using the full personal name and taking into account the number and functions of its constituents, their legally fixed sequence and traditions of naming. The purpose of the research is to draw the attention of language teachers to the ethnospecificity of the anthroponymic formula, functional and socio-cultural significance of its components, to its connection with the national concept of personality and the linguistic picture of the world, to its special place in the process of adaptation and acculturation of foreign students to a different educational of space. The authors identify, describe and analyze the functions of these constituents in the anthroponymic formulas of numerous ethnic groups that are represented in the university educational space (Arabic and Indian students). The article reveals their differences from the modern traditional anthroponymic formulas for the social identification of personality in Ukraine. The authors analyze the correspondence of such a form of address to the requirements of intercultural communication and the limits, behind which the student begins to feel discomfort and even could have a cultural shock. The relationship of anthroponymicons with the linguistic picture of the world, national concepts of personality and mentality of each ethnic group have been noted as well. The modern general trends of the process of changing the world anthroponymicon, lexical and grammatical educational topics in the language of the speciality, during the study of which students need knowledge of practical comparative

anthroponymy, have been named. The article uses the concept of ethos to determine the hierarchy of communication values, which is reflected in the sequence of components of such a formula and markers of a personal name.

Key words: anthroponymicon, antroponymic formula, ethnos, educational and pedagogical discourse, success of intercultural communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація сучасного суспільства призвела до бурхливого розвитку міжнародних відносин, актуалізувала й підняла на новий рівень дослідження діалогу культур, проблем міжкультурного спілкування. Ці соціальні явища відбилися на підготовці в Україні бакалаврів і магістрів для різних країн зі спеціальностей, яких потребує сучасне світове суспільство. Різноманітність етносів, що представлені в освітньому просторі України та, зокрема, в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (більше 4000 студентів із 60 країн), ставить практичні питання безпосереднього й невідкладного вирішення проблем повсякденного полікультурного спілкування. Одним із таких практичних питань є функціонування в навчально-педагогічному дискурсі власних імен учасників міжкультурної комунікації (далі – МК): і адресантів, і адресатів. Для іноземних студентів настільки ж неприродним видається звертання до викладача за іменем та по батькові, наскільки українському викладачеві незвичним видається однокомпонентне або багатокомпонентне власне ім'я інофона. Антропонімічна формула (далі – АФ) кожного етносу має свої особливості: тільки кількість структурних компонентів коливається від мононімів (однокомпонентних антропонімів) до п'яти – шести складників офіційного власного імені. Такий мовленнєвий акт міжкультурного спілкування як *звертання до співкомуніканта, письмове фіксування повного імені* в документах із самого початку освітнього процесу потребують професійного вирішення, відповідних лінгвокомунікативних та соціокультурних компетенцій та компетентностей і у викладачів, і у співробітників деканатів. Розв'язання цих проблем стає ключовим у досягненні успішності подальшого міжособистісного міжкультурного спілкування, а коректність і професіоналізм його вирішення сприяє процесу адаптації, акультурації студента-інофона, попереджає розвинення в адресата культурного шоку в новому лінгвосоціокультурному оточенні. Сучасні дослідники процесу

адаптації й акультурації інофонів актуалізували й описали ці складні явища МК [10; 18]. З проблемою специфіки структури та функціонування АФ різних етносів стикаються не тільки викладачі-мовники та предметники, а й співробітники деканатів, які на практиці зустрічаються з безліччю варіантів такої формули при вирішенні завдань створення різного роду банків даних, оскільки задана вимогами українських ділових паперів формула не співпадає з формулами повного імені освітніх мігрантів [19]. Саме на матеріалах одного з таких документів проводились практичні спостереження даного дослідження.

Сучасне розуміння МК як двостороннього процесу, що зумовлений рівнем сформованості міжкультурної компетенції її учасників, вимагає особливої уваги вчених до лінгвокомунікативних компетентностей викладача-мовника як *ініціатора, учасника* й *своєрідного режисера* такої комунікації [11]. Вибір **об'єкту дослідження** зумовлений, перш за все, активним вивченням багатокомпонентного іміджу викладача-мовника, який працює з інофонами [12], та, зокрема, його біхевіористичного складника, в якому поєднуються вербальний, невербальний та паралінгвальний прояви мовленнєвої поведінки викладача в якості адресанта з професійними етикетними компетентностями (О. Вощевська, Л. Гнатюк, О. Гунченко, В. Тимошенко, А. Улишенко тощо). Другою підставою виокремлення означеного вище об'єкту дослідження стала популярність у сучасній лінгвістиці порівняльних спостережень, опису та фіксування національно-культурних особливостей антропонімів із точки зору семантики, традицій ім'янаречення та формули повного власного імені різних етносів (А. Абдурахманова, Д. Доспанова, В. Катеринчук, Т. Мельничук тощо). Отже, **об'єктом дослідження** є лінгвосоціокультурна компетентність викладача-мовника, що працює з інофонами, щодо вирішення такого комунікативного завдання, як звертання до студента-інофона з урахуванням етноспецифіки функціонування антропонімів мов-контактерів у навчально-педагогічному дискурсі університетського освітнього простору.

Правила українського мовленнєвого етикету щодо традиційної трикомпонентної моделі, яка задана нормами офіційно-ділового стилю мовлення *прізвище – ім'я – по батькові*, спричиняє дискомфорт під час роботи з будь-якою іншою формулою повного

власного імені інофона. Комунікативне рішення адаптування антропонімів і незвичною структурою довільно спрощується адресантом, оскільки значущість компонентів повного імені не усвідомлюється. Дослідження такої проблеми не привертало уваги вчених із точки зору МК у навчально-педагогічному дискурсі (далі – НПД). Професійна етика міжкультурного двостороннього спілкування на рівні викладач – студент під час аудиторного заняття вимагає від адресанта свідомого, відповідального ставлення до повного імені адресата з урахування норм мов-контактерів, отже, це дослідження є **актуальним**.

Увага до національних особливостей функціонування офіційної формули іменування в різних етносах, яка є достатньо вивченою й описаною (І. Воронцова, Г. Мадієва, М. Соловійова, Суан Хіонг, В. Супрун, С. Чаплін, Чіонг Тхи, Ян Хуей, Чжан Юй тощо), не розглядалась у НПД з точки зору МК, що дозволяє говорити про **наукову новизну** цієї теми.

Мета дослідження – актуалізувати, повернути увагу викладачів-мовників до етноспецифіки антропонімичної формули студента-інофона, функціонального й соціокультурного значення її складників, до її зв'язку з національною концепцією особистості та мовною картиною світу етносу, що представляє студент, до її особливого місця в процесі адаптації та акультурації до нового освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень. Розглянемо терміни, які використовуються в статті. Поняття *дискурс* виникло в лінгвістиці в 60-ті роки ХХ століття. Дослідження дискурсу згодом склалися в окрему науку дискурсологію зі своїм об'єктом дослідження та метамовою [4]. *Педагогічний дискурс* (далі – ПД) виокремився в 70-ті роки ХХ століття із загального дискурс-аналізу у зв'язку з антропоцентричним напрямом лінгвістичних досліджень (М. Кулхардт, Дж. Сінклер, М. Стабс тощо). Під ПД розуміється «ситуативно й соціально зумовлена мовленнєва діяльність, взаємодія вчителя та учня під час аудиторних занять» [4: 2] (переклад наш – Л. К., Т. М.). Поняття ПД розвинулось у термін *навчально-педагогічний дискурс*, що активно вживається в сучасній лінгвістиці та педагогіці, проте чіткого й загальновизнаного тлумачення немає» [4: 20] (переклад наш – Л. К., Т. М.). Цей термін уживається в його *вузькому* та *широкому* значенні. У нашому дослідженні дотримуємося його вузького значення з урахуванням

хронотопу МК університетського освітнього простору: виявлення мовленнєвої компетентності викладача під час *аудиторного заняття* з іноземними студентами в поліетнічній групі на заняттях із російської та української мов як іноземних (далі РМІ / УМІ). Для наших спостережень суттєвим є твердження Т.А. Ван Дейка, на яке спираються сучасні дослідники НПД: «У дискурсі відбивається менталітет і культура, як національна, так і загальна, індивідуальна й приватна (особистісна)» [2: 47] (переклад наш – Л. К., Т. М.).

Наступні лінгвістичні терміни вживаються загальною антропонімікою, наукою про власні імена людини, яка виокремилась із *ономастики* в 60-70 роки ХХ століття, майже одночасно з НПД, і перетворилась в «один із найпопулярніших напрямків ономастики та лінгвістики» [6: 712] (переклад наш – Л. К., Т. М.). Для розуміння етноспецифіки функціонування антропонімів будь-якого етносу ключовими є поняття *антропонім* та *антропонімкон*. Термін «*антропонім*» трактується по-різному: А. Уфимцева відносить до антропонімів не тільки імена власні, але й імена загальні (прозивні) [16], аргументується це тлумачення тим, що антропоніми – це найменування людини. Але переважна більшість вчених під *антропонімом* розуміють вузьке значення: імена власні, найменування особи, людини [7]. У деяких аналітичних статтях замість традиційного терміну *антропонімкон*, під яким розуміється сукупність антропонімів у тій чи іншій мові, використовується термін *ономастикон* у розумінні того ж «... *кола власних імен*» [17] (переклад наш – Л. К., Т. М.). Окремі науковці стверджують *незмінний* характер національного «ономастикону», його стійкість до вбирання в себе нових антропонімів, а інші – лише його відносну обмеженість [13; 17]. У дослідженні, що пропонується, під терміном *антропоніми* розуміємо *оніми*, що означають власні найменування людей, а для означення сукупності антропонімів окремого етносу вживаємо термін *антропонімкон* як сукупність, систему антропонімів, повних (офіційних) та неофіційних, що постійно змінюється під впливом соціально-історичних чинників.

Любомира Гнатюк, досліджуючи *побутове міжперсональне міжкультурне спілкування*, підкреслює, що «лінгвісти не приділяють належної уваги узагальненню вербальних і невербальних виявів *інтерперсональної* комунікації в різносистемних мовах ..., встановленню спільного та відмінного в

такій комунікації», наголошує на актуальності «вивчення етноспецифіки комунікативних правил спілкування» [5: 100]. Метою такого зіставлення польська дослідниця називає «вироблення практичних рекомендацій, які мінімізують дискомфорт інтерперсональних інтеракцій в умовах міжкультурного спілкування» [5: 101]. Мета нашого дослідження співпадає з положеннями цілісної концепції міжособистісної комунікації Л. Гнатюк із виявлення «комунікативних правил у різних лінгвокомунікативних мовленнєвих середовищах як *маркерів меж норми*, що визначають ефективність міжперсональної інтеракції в умовах міжкультурного спілкування» [5: 101]. Досвід аналізу міжперсонального спілкування, запропонований польською вченою, стає в нагоді під час нашого дослідження *навчально-педагогічного* міжперсонального спілкування на рівні викладач – студент в університетському освітньому просторі. Слушним є також зауваження про необхідність в основу вивчення міжкультурного спілкування покласти поняття *етосу*, що введене в обіг В. Манакіним, який розумів під цим терміном «прийняту в межах суспільної групи чи певної культури *ієрархію цінностей*, принципів і постулатів *спілкування*» [14: 273]. В основі *етосу* Л. Гнатюк вбачає «концептуальну картину світу, яка формується під впливом певного національного світобачення» [7: 101]. Саме АФ зі специфікою її складників та їхніх функцій відбиває ієрархію цінностей спілкування, є проявом національного етосу.

Викладення основного матеріалу. Всі ці твердження націлюють увагу дослідження на виявлення особливостей функціонування АФ, що зумовлюються навчальними завданнями міжкультурного спілкування в НПД. Дослідники етноспецифіки функціонування антропонімів дійшли висновку, що кожен народ має свої унікальні традиції ім'янаречення (надання новонародженому імені), які відбиваються в *структурі* антропонімів, *кількості* та *характері* їхніх складників, мотивах іменування тощо. Сам процес надання новонародженому імені, у свою чергу, відбиває етнічну своєрідність суспільства. Отже, існує низка етнокультурно зумовлених формул власного імені (далі – ВІ).

Антропологи вбачають динаміку розвитку світової антропонімічної системи від мононіма до багатоскладового антропоніма. Мононімічна модель вважається найдавнішою [13].

Традиційні офіційні АФ у деяких мовах нараховують до десяти – дванадцяти онімів. Такі формули мають сувору заданість, яка є юридично затвердженою. У більшості народів сучасного світу функціонує двоскладова формула: *ім'я + прізвище*, що фіксується в усіх документах і є засобом ідентифікації особистості в суспільстві. Більш давньою є формула *ім'я + патронім*, що збереглася лише у деяких країнах і розвинулась у трискладову формулу *ім'я + патронім + прапатронім*, поширену в деяких етносів Азії та Африки [13].

У АФ із трьома складниками: *прізвище + ім'я + патронім*, що характерна для сучасного антропонімікону багатьох мов пострадянських країн, спільним обов'язковим складником для будь-якої етноформули залишається лише *особисте ім'я* (далі – ОІ). Отже, відмінності виникають при співставленні з кожною АФ. Деякі етнічні єдності прізвищ взагалі *не мають*: арабські, південно-індійські, ісландські, малайзійські, індонезійські тощо. Такий складник повної АФ має історичний характер, його поява зумовлена соціокультурним та економічним розвитком суспільства. Основна функція прізвища – виокремлення та ідентифікація членів сім'ї, родини. Обов'язковим цей складник є у слов'янській і західноєвропейській АФ, де прізвище передує ОІ, та в британській та американській АФ, де першим стоїть ОІ. В іспаномовних країнах АФ містить два прізвища: батька й матері, а студенти з Еквадору мають ще й по два ОІ. Більшість АФ не містять *патронімів*. Учені, які досліджують АФ, надають важливого значення порядку слідування її складників, особливо місцю особистого імені відповідно прізвища, і вважають, що їхня протилежна послідовність є прикладом культурних розбіжностей західних та східних культур. В АФ західної культури, де передує ОІ, більша увага до індивідуальності, самоцінності людської особистості, і навпаки, в АФ, де передує прізвище, домінує ідея спільності [17]. Таке розуміння послідовності складників дозволяє вченим бачити в АФ прояв національної концепції особистості в мовній картині світу, яка в усіх етносів є антропоцентричною.

Назвемо всі можливі складники АФ етносів, що представлені в університетському освітньому просторі:

– *особисті імена* (має кожна мова), *другі імена* (в'єтнамська мова та деякі іспаномовні країни тощо), *колективні імена* (деякі мови Індії), *імена покоління* (Китай);

– *патроніми, матроніми, прапатроніми* (дідичества) (арабська мова й мови Індії);

– *прізвища* (у слов'янських, західноєвропейських мовах, китайській, корейській, в'єтнамській тощо); *другі прізвища* (деякі іспаномовні країни);

– *маркери ОІ* (Азербайджан, Туркменістан, Узбекистан, В'єтнам, Індія тощо);

– *назва місця народження або проживання* (АФ арабської мови й мов Індії).

Майже повний перелік складників дозволяє описати й зафіксувати етноформулу будь-якої мови, провести порівняльний аналіз, зрозуміти ієрархію складників АФ, що відбиває специфіку етосу та мовної картини світу, етнічної ментальності, у центрі яких завжди концепція особистості.

Розглянемо АФ арабської та індійських мов як найчисельніших етносів в освітньому просторі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Арабська мова – одна з найпоширеніших у світі. Напрямок арабського письма – справа наліво, графічно ВІ не маркуються. Отже, при вивченні будь-якої європейської мови в арабських студентів виникають певні проблеми з написання великої літери, відокремлення слів тощо.

У більшості арабських повних ВІ відсутнє прізвище. АФ складається в своєрідний *ланцюжок* із чотирьох – п'яти компонентів й може налічувати до 10 – 12 онімів. Арабська АФ містить обов'язкові складники, кожний із яких має назву арабською мовою й виконує певні функції. ОІ = *алам* обов'язково пов'язане з ісламською антропонімією. В АФ не завжди ОІ стоїть першим, оскільки етноспецифіка полягає в тому, що у препозиції до ОІ є такий унікальний складник як *кунья* = *спадковий патронім*, який фіксує ім'я ненародженого ще первістка, – своєрідне побажання, щоб народився син саме з таким іменем. Може включати маркер *абу* = батько. Третій складник АФ – *насаб* – висхідний патронім із можливим маркером *ібн* = син, за яким може бути ланцюг із прапатронімів настільки довгий, наскільки серед предків є видатні люди. За *насадом* стоїть *лакаб* = епітет, почесне прізвисько тощо. Завершує ланцюг арабської АФ складник *нісба*, що означає релігійну, політичну, соціальну приналежність, місце народження або проживання. Таких онімів у цьому складнику

може бути кілька. Крім означених вище, активно функціонує морфема *abd* = раб у якості невід'ємної частини ОІ, другою частиною якого стає один із синонімів слова «аллах» або назва його якостей та чеснот: *Абдаллах*, *Абделькадир* тощо [9: 64]. Ця морфема – відбиток головної заповіді ісламу – *такви* (покірності). Цей складник арабської АФ поширений в усіх ОІ ісламському світу: Азербайджані, Алжирі, Єгипті, Індії, Ірані, Йорданії, Лівані, Лівії, Марокко, Нігерії, Палестині, Сирії, Судані, Туреччині, Узбекистані тощо. Досить частотне вживання цього складника в Ізраїлі. Така лінгвокультурологічна особливість сприяє єдності мусульман різних країн, формуванню відчуття братерства. Деякі країни під впливом тісних міжкультурних та міжмовних контактів скоротили традиційну арабську АФ: у більшості країн Магрибу це лише два складники (Марокко, Алжир, Туніс) й інваріант маркеру батьківства – «бен» (бен Ахмад) та свій маркер проживання – аль-Магрибі [9: 64]. Стільки ж складників у ліванському та іранському ВІ та ВІ Ісламської республіки. Від чотирьох складників містить АФ Йорданії, Іраку, Сектору Гази, Судану. Найдовшими виявились ВІ студентів із Бахрейну, Єгипту, Ємену, Лівії (до п'яти складників), де традиції ім'янаречення підтримуються й зберігаються. Використаємо методику попереднього аналізу значущості послідовності складників АФ, запропоновану Чжан Юй, Ян Хуей та М. Соловйовою й отримаємо: Аллах і рід, продовження роду, пам'ять про предків – основа концепції особистості в ментальності арабського світогляду й світосприйняття. Домінанта – араб = раб Аллаха.

Арабська концепція особистості як продовжувача роду тісно пов'язана з етнічним уявленням про обов'язок кожного мусульманина єднати попередніх і майбутніх родичів. Арабська ієрархія цінностей спілкування – етос – повага до старших, до свого роду, до себе як вірного раба Аллаха.

Індія – країна з найбільшою кількістю мов. Державними вважаються англійська та хінді. В Індії 80 % населення сповідують індуїзм, 13 % – іслам і ще кілька релігій, серед яких буддизм та християнство (2 %). Для АФ індійських мов найважливішим є релігійний складник: на першому місці – імена богів: Крішна, Шива, Лакшмі, Сіта тощо. В основі ім'янаречення – віра в те, що дитина буде під захистом саме цього бога. ОІ свідчить, до якої течії буддизму належить його носій. Нижчі касти вживають імена

місцевих божеств. АФ деяких штатів містить численні європейські імена, що є проявом християнської приналежності. Послідовність складників відрізняється в різних штатах та кастах. Наприклад, тамільські формули не мають *прізвищ* і складаються з формули *патронім + ОІ*. У штаті Керала АФ: *прізвище + ОІ + назва касты*. Різняться формули навіть усередині штату, відповідно до регіону: на заході Керала сини додають до формули *патронім*, а дочки – *матронім*. Прізвища є індикаторами касты, готри (підкасты), а не *роду, сім'ї*. Індійському антропонімікону притаманне таке лінгвосоціокультурне явище як *колективне ім'я*, що закріплене за певною територією, певним штатом. У північних штатах ім'я батька стає іменем сина, а прізвища може не бути. В окремих районах Індії (особливо на півдні) та в Індонезії найбільш поширеною є мононімічність, що свідчить про належність до нижчої касты. Маркери статі в індійській АФ має лише один етнос – сігхи. Це такий онім, як Сінгх для чоловіків та Каур для жінок зі значенням лев / левиця. Можливо через значущість сігхів як особливого етносу в суспільстві ці маркери ще мають назву *колективні імена*. Місце маркеру може бути на початку АФ: Сінгх Раджні, Сінгх Вішав Натх Пратал або завершувати модель: Таранджот Сінгх, Сандип Каур. Можлива навіть наявність обох маркерів (у чоловіків), ці складники теж не є ні ОІ, ні прізвищами [15].

При навчанні індійських студентів слід брати до уваги, що в їхніх рідних мовах слова не виокремлюються, а пишуться разом. Отже, в індійських студентів, незважаючи на досвід вивчення англійської мови, будуть помилки на виокремлення речення, слова, вживання великої літери тощо.

Офіційна АФ студента-інофона має деякі загальні риси – *маркери ОІ*. Низка певних маркерів відповідає позначенню статі особи. В азербайджанській та туркменській мовах це маркер *огли*; крім цього, в азербайджанській та іранській – *оглу, зада, заде / задех* для чоловічих антропонімів та *гізі, кізі, кихи* – для жіночих. В узбецькій мові схожі маркери: *углі* – маркер чоловічої статі, *кізі* – жіночої. У в'єтнамській мові *ва* – маркер належності до чоловічої статі, *тхи, тхе, тху* – до жіночої. Такі ж за функцією маркери мають інші східні мови.

Місце маркера статі в АФ різниться: в азербайджанській та узбецькій мовах це остання позиція, у в'єтнамській мові маркер

статі знаходиться у постпозиції до прізвища та препозиції до ОІ: Нгуен *Тхи* Бинь. Така послідовність свідчить про національну специфіку – увагу до статі, її значущість в ієрархії цінностей спілкування.

Ще один *маркер* ОІ свідчить про належність його носія до вищих прошарків суспільства. Це такі морфеми, як *бек*, *хан* / *хон*. Маркер функціонує в кількох мовах: *в узбецькій, казахській, туркменській, турецькій та мовах Індії*. Наприклад, *чоловічі* турецькі, туркменські, азербайджанські та індійські антропоніми *Акілбек*, *Русланбек*, *Аліхан*, *Орхан*, *Бадхан*; узбецькі та казахські жіночі антропоніми: *Назірахан*, *Ассембек*.

Компетенції викладача зі структури ВІ студента-інофона дозволять відрізнити представника вищого (*бек*, *хан*, *сінх* тощо) прошарку суспільства чи нижчого (мононіми), дозволять уникати конфліктів у міжетнічному спілкуванні між студентами багатонаціональної групи протягом практичного заняття, враховувати таку належність, демонструвати повагу до студента-інофона та проявляти толерантність: не привертати уваги до невдач у навчанні, виявляти впевненість у спроможності студента опанувати той чи інший навчальний матеріал. Саме такі компетентності призводять до успішності процесу навчання в межах МК.

Теоретики та практики викладання іноземних мов називають початковий етап навчання найскладнішим. Отже інофон, що вступає в новий іншомовний навчальний простір, переживає лінгвосоціокультурну ідентифікацію і з точки зору самовизначення в новому комунікативному просторі, і з точки зору його сприйняття багатонаціональним мовним середовищем, що оточує його в НІД. Таким чином, власне ім'я з його неповторною етноспецифікою ім'янаречення та функцією соціокультурної ідентифікації стає одним із перших мовних засобів складного процесу акультурації й адаптації, потребує уважного ставлення і від адресантів, і від адресатів.

У практиці навчання мов існує давній методичний прийом адаптації інофонів до нового мовного середовища: на заняттях із іноземної мови студент самоідентифікується шляхом вибору собі імені з антропонімікону мови, що вивчається. Така практика існувала за радянських часів під час вивчення будь-якої іноземної мови. Такий прийом був поширений серед китайських студентів і

практикується зараз. Популярними серед дівчат є звичайні деривати (Даша, Лена) й екзотичні ОІ (Аврора, Свобода), що відбиває політичну заангажованість ставлення до мови, яка вивчається. Хлопці, навіть під час вивчення РМІ / УМІ, обирають такі імена, як Джон, Майкл, що виявляє домінування досвіду вивчення англійської мови й особливе ставлення до країн цієї мови. Популярність такого прийому згасає, оскільки вживається такий дериват лише під час аудиторного заняття, у реальній комунікації таке ім'я заважає соціолінгвістичній ідентифікації інофона, формуванню вторинної мовної особистості, метою якої є максимальне досягнення гармонійного співіснування всіх мов, що вивчаються й сприяють формуванню мовної особистості білінгва.

Важливим для МК є розуміння *етосу* окремого етносу в його відношенні до ім'янаречення та АФ: для багатьох східних культур характерне обережне ставлення до озвучування імені, оскільки, згідно з національною традицією, це скорочує вік його носієві (Індія, Китай). І навпаки, у деяких культурах ім'я дається як взірць побудови життєвого шляху. Отже, викладач-етнокомунікант при використанні деривата при звертанні до інофона повинен враховувати ієрархію цінностей спілкування: чи дозволяє мовленнєва етнокультура студента таку зміну повного імені, чи не сприйматиме студент таке звертання негативно. Ігнорування таких важливих для студента особливостей міжособистісного міжкультурного спілкування може завадити успішності МК, сприятиме розвиненню комунікативного шоку.

Висновки. Аналіз структури АФ різних етносів свідчить про те, що послідовність прізвище – ім'я – по батькові не тільки не відповідає більшості АФ мов етносів, що представлені в освітньому просторі України, але й суттєво відрізняються. Більшість робочих програм із мов навчання не передбачають вивчення таких практичних розмовних тем як звертання студента до викладача й будь-якої старшої за віком чи вищої за соціальним статусом особи за іменем та по батькові, звертання до студентів, представників іншого етносу; звертання до співробітників університету, які працюють у межах МК. Лінгвокомунікативна компетентність викладача з національної специфіки АФ конкретного етносу дозволить запобігти помилок спілкування під час звертання до студента-інофона – сплутування назви касти або висхідного патроніму з ОІ студента, наполягання на вживанні

адресатом прізвища, якого в нього немає. При формуванні лінгвокомунікативної компетентності інофона викладач зможе запобігти такої частотної помилки як уживання студентом по батькові (патроніма) замість прізвища викладача й навпаки – прізвища замість патроніма. Розуміння етноспецифіки АФ важливе під час вивчення студентами-медиками, більшість із яких араби або індуси, такої навчальної розмовної теми як «Розпитування про паспортні дані хворого», яка в професійному мовному середовищі поліклініки чи лікарні активізується в практичному заповненні амбулаторної карти хворого [1: 4–8]. Відмінності АФ інофона і пацієнта ускладнюють практику міжкультурного професійного спілкування. Для студентів юридичних спеціальностей такою буде тема «Фізичні особи як учасники цивільних правовідносини», що спрямована на вихід за межі аудиторного заняття в практичну професійну комунікацію і в межах країни навчання, і в подальшій професійній діяльності [8: 42–60]. Для студентів економічного факультету та факультету міжнародних економічних відносин і туристичного бізнесу важливим є вивчення етноспецифіки АФ задля складання текстів контрактів і вивчення тем, що пов'язані з опануванням мови переговорів, мовленнєвого етикету тощо.

Сучасна світова тенденція розвитку антропоніміконів більшості етносів, що спрямована на економію мовних засобів в усному та письмовому мовленні, зумовила зміни світової динаміки розвитку формули власного імені в бік її скорочення й тяжіння до 2-3 компонентних АФ розвинених країн (США, Британії, Німеччини). Міжмовні та міжкультурні контакти різних країн призводять до збагачення національних антропоніміконів за рахунок іншомовних онімів, включення імен футбольних зірок, всесвітньо відомих акторів та героїв фільмів. Серед сучасних світових тенденцій змін АФ можна назвати такі:

– *виключення вживання* назви касты, готриз АФ індійського антропонімікону;

– *скорочення* довгих ланцюжків арабських моделей за рахунок уживання одного патроніма та одного прапатроніма, використання ініціалів замість деяких складників. Наприклад, Омар Осаїд (М. С.) Маджед Махарех;

– *звільнення* деяких етносів середньоазійських країн від радянської русифікації, повернення до національних традицій

ім'янаречення та структури АФ (Казахстан, Узбекистан, Таджикистан тощо). Наприклад, у пострадянських країнах прізвиська поступово звільняються від традиційних для російської мови суфіксів -ов / -ев наприкінці прізвиська, та -ич наприкінці пароніму, реконструюються традиційні форми прізвиськ та маркери статі: Гамарлі Раміг Рауф огли замість Гамарлієв Раміг Рауфович.

Лінгвокомунікативна компетентність передбачає в якості одного з основних складників професіоналізму викладача-мовника компетенції з етноспецифіки функціонування АФ кожного студента, компетенції з доцільності її скорочення з урахуванням вимог НПД та з формування в студента-інофона етично коректного звертання до старших за віком та вищих за соціальним статусом адресатів відповідно до норм мови, що вивчається.

Подальші дослідження шляхів досягнення успішності міжкультурної комунікації на заняттях із УМІ / РМІ можуть бути спрямовані на аналіз *гендерного аспекту* національних антропонімів, оскільки дослідження, що існують, приділяють більше уваги чоловічим антропонімам, виправдовуючи такий вибір «традиційною андрогенною національною картиною світу, де чільна роль у суспільстві відводиться чоловікам» [3: 144] (переклад наш – Л. К., Т. М.). Слушним було б також дослідити вживання в НПД вокативних форм та дериватів, оскільки «деривація на базі антропонімів продовжує набувати розвитку в мовній картині світу» [3: 44] (переклад наш – Л. К., Т. М.), крім того, багатство антропонімікону РМІ / УМІ на неофіційні форми ОІ не відповідає мовленнєвим традиціям більшості східних мов студентів-інофонів, що представлені в сучасному освітньому просторі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеевко Т.М., Васецька Л.І., Кушнір І.М. Професійне спілкування: лікар-хворий: посібник для іноземних студентів-медиків (англомовної форми навчання). Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. С. 4–8.
2. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. Л.: Сэйдж пабликэйшн, 1998. 384 с.
3. Воронцова И.И., Чаплин С.Г. Особенности образования антропонимов (сравнительный анализ русской и английской традиций). *Новый филологический вестник. Переводоведение*. 2014. № 3 (30). С. 136–144.
4. Габидуллина А.Р. Понятие «педагогический дискурс» в научной литературе. Учебно-педагогический дискурс: категориальная

- структура і жанрове совеобразіє: дис. ... д-ра філол. наук. Донецьк, 2009. 489 с.
5. Гнатюк Л. Вербальні та невербальні вияви етноспецифіки в міжкультурному міжособистісному спілкуванні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 3. С. 100–109.
  6. Доспанова Д.У. Антропонимы и некоторые аспекты их изучения. *Молодой ученый*. 2017. № 14. С. 712–714.
  7. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43065 www.nas.gov.ua> series>3_Zheleznyak12_ (дата звернення: 10.01.2020).
  8. Иванова Т.А., Черненко И.И. Физические лица как участники гражданских правоотношений. *Русский язык юристам: пособие по научному стилю речи для студентов-иностранцев II курса*. Х.: Компания СМІТ, 2013. С 42–60.
  9. Ковыршина Н.Б. Имена собственные в культуре арабов. *Вестник РУДН. Сер. Литературоведение, журналистика*. 2001. № 5. С. 63–66.
  10. Куплевацька Л.О., Манівська Т.Є. Особливості лінгвокультурної адаптації індійських студентів у вищих навчальних закладах України в контексті міжкультурної комунікації. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: збірник наукових праць*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. Вип. 29. С. 55–69.
  11. Куплевацька Л.О. Професійна лінгвокомунікативна компетентність викладача в контексті міжкультурної комунікації. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. Вип. 34. С. 79–92. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-06>.
  12. Куплевацька Л.О. Складники іміджу викладача вищої школи в контексті міжкультурної комунікації. *Міжкультурна комунікація в університетському освітньому просторі*. Харків, 2019. С. 193–208.
  13. Мадиева Г.Б., Супрун В.И. Антропонимы как средство выражения национальной культуры. URL: <https://cyberleninka.ru/journal/n/izvestiyavolgozgradskogo-gosudarstvennogo-pedagogicheskogo-universiteta> (дата звернення: 23.12.2019).
  14. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посібн. К.: ВЦ «Академія», 2012. 284 с.
  15. Обзор языкового разнообразия Индии. URL: <https://linguapedia.info/articles/obzor-yazykovogo-raznoobraziya-indii.html> (дата звернення: 25.12.2019).
  16. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. М.: Наука, 1988. С. 108–140.

17. Чжан Юй, Ян Хуэй, Соловьёва М. Национально-культурная семантика русских и китайских антропонимов. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalno-kulturnaya-semantika-russkih-i-kitayskih-antroponimov> (дата звернення: 02.02.2020).
18. Oberg R. Culture shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*. 1960. V. 7. P. 177–182.
19. Richard Ishida. Personal names around the world. URL: <https://www.w3.org/International/questions/qa-personal-names> (дата звернення: 12.02.2020).

REFERENCES

- Alekseenko, T.N., Vasetskaia, L.I. and Kushnir, I.M. (2019). *Profesijne spilkuvannya: likar-hvory: posibnik dlya inozemnyh studentiv-medikov (anglomovnoi formy navchannja) [Professional communication: doctor-patient. Textbook for foreign medical students (English medium)]*. Kharkiv: V.N. Karazin KHNU, pp. 4–7 [in Ukrainian].
- Dospanova, D.U. (2017). Antroponimy i nekotorye aspekty ikh izuchenija [Antroponymes and some aspects of their study]. *Molodoj uchenyj [Young scientist]*, 14, pp. 712–714 [in Russian].
- Encyklopediya suchasnoyi Ukrainy [Encyclopedia of the modern Ukraine]*. Available at: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43065 www.nas.gov.ua/series/3_Zheleznyak12_ [Accessed 10 January 2020] [in Ukrainian].
- Gabidullina, A.R. (2009). Ponjatie “pedagogicheskij discours” v nauchnoi literature. Uchebno-pedagogicheskij discours; kategorialnaja structura i zhanrovoe svoeobrazie [Concept of “pedagogical discourse” in scientific literature. Educational – pedagogical discourse: category structure and genre distinctive quality]. *Doctor’s thesis*. Donetsk [in Russian].
- Gnatyuk, L. (2014). Verbalni i neverbalni vyiyavy etnospestifiky v mizhkulturnomu mizhosobystisnomu spilkuvanni [Verbal and nonverbal indexes ethno specifics in intercultural individual communication]. *Naukovi Zapyisky Berdianskogo derzhavnoho pedagogichnoho universitetu [Scientific Notes of the Berdyansk Sovereign Pedagogical University]*, pp.100–109 [in Ukrainian].
- Ivanova, T.A. and Chernenko, I.I. (2013). *Fizicheskie lica kak uchastniki grazhdanskih pravootnoshenij. Russkij jazyk juristam: posobie po nauchnomu stilju rechi dlja studentov-inostrancev 2 kursa [Physical persons as participants of civil law relations Russian language for lawyers: testbook in scientific style for 2-nd year foreign students]*. Kharkiv: SMIT company, pp. 42–60 [in Russian].

- Kovurshina, N.B. (2001). Imena sobstvennye v culture arabov [Proper nouns in the Arabic culture]. *Vestnik RUDN [Bulletin of the RUDN University]. Ser. Literary criticism, journalism*, 5, pp. 63–66 [in Russian].
- Kuplevastka, L.O. (2019). Profesiyna lingvakomunikativna kompetentnist vykladacha v konteksti mizhkulturnoi komunikacii [Professional linguacommunicative teacher's competence in the context of intercultural communication]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching Languages at Higher Institutions]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 34, pp. 79–92 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-06>.
- Kuplevastka, L.O. (2019). Skladnyky imidzhu vykladacha vyschoi shkoly v konteksti mizhkulturnoi komunikacii [Parts of teacher's image in the context on intercultural communication]. *Mizhkulturna komunikaciya v universitetskomu osvitnomu prostori [Intercultural communication in the unified versatility]*. Kharkiv, pp. 193–208 [in Ukrainian].
- Kuplevastka, L.O. and Manivska, T.E. (2016). Osoblivosti lingvokulturnoy adaptacii indijskih studentov u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy v konteksti mizhkulturnoyi komunikacii [Peculiarities of linguacultural adaptation of Indian students at high school of Ukraine in the context of intercultural communication]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching Languages at Higher Institutions]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 29, pp. 55–69 [in Ukrainian].
- Madieva, G.B. and Suprun, V.I. *Antroponimy kak sredstvo vyrazhenija nacionalnoj kultury [Antroponymes as means of expression of national culture]*. Available at: <https://cyberleninka.ru/journal/n/izvestiya-volgogradskogo-gosudarstvennogo-pedagogicheskogo-universiteta> [Accessed 23 December 2019] [in Russian].
- Manakin, V.M. (2012). *Mova i mizhkulturna komunikaciya [Language and intercultural communication]*. Kyiv: "Akademiia" [in Ukrainian].
- Oberg, R. (1960). Culture shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*. V. 7, pp. 177–182 [in English].
- Obzor jazykovogo raznoobrazija Indii [Overview of the linguistic diversity of India]. Available at: <https://linguapedia.info/articles/obzor-yazykovogo-raznoobrazija-indii.html> [Accessed 25 December 2019] [in Russian].
- Richrd, Ishida. *Personal names around the world*. Available at: <https://www.w3.org/International/questions/qa-personal-names> [Accessed 12 February 2020] [in English].
- Ufimsteva, A.A. (1988). Rol leksiki v poznanii chelovekom dejstvitelnosti v formirovanii jazykovoj kartiny mira [Role of vocabulary in the cognition of the reality in the process of formation of the language world picture]. *Rol chelovecheskogo faktora v yazyke. Jazyk i kartina mira [The role of the*

- human factor in language. Language and picture of the world*]. Moscow: Nauka, pp. 108–140 [in Russian].
- Van Deik, T.A. (1998). *K opredeleniju discursa [On discourse definition]*. Leningrad: Sage publication [in Russian].
- Vorontsova, I.I. and Chaplin, S.G. (2014). Osobennosti obrazovaniya antroponomimov (sravnitelnyj analiz russkoj i anglijskoj tradicij) [Peculiarities of antroponyms' formation (comparative analysis of Russian and English traditions)]. *Novyi filologicheskij vestnik. Pervodovedenie [New philological bulletin. Translation studies]*, 3(30), pp. 136–144 [in Russian].
- Zhang Yu, Ian Huei and Solovjova, M. *Nacionalno-kulturnaja semantika russkih i kitajskih antroponomimov [National cultural semantics of the Russian and Chinese antroponyms]*. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalno-kulturnaya-semantika-russkih-i-kitajskih-antroponomimov> [Accessed 02 February 2020] [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 23.02.2020

Куплевацька Любов Олексіївна, канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: luboff@i.ua; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-6384-154X>.

Куплевацкая Любовь Алексеевна, канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки І Учебно-наукового інституту міжнародного освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, площа Свободи, 4); e-mail: luboff@i.ua; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-6384-154X>.

Liubov Kuplevatska, PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department 1, Institute of International Education for Study and Research, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: luboff@i.ua; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-6384-154X>.

Манівська Тетяна Євгеніївна, старший викладач кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: manivskaa@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-2848-8733>.

Манивская Татьяна Евгеньевна, старший преподаватель кафедры языковой подготовки 1 Учебно-научного института международного образования Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина (61022, Харьков, площадь Свободы, 4); e-mail: manivskaa@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-2848-8733>.

Tetiana Manivska, Assistant Professor, Language Training Department 1, Institute of International Education for Study and Research, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: manivskaa@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-2848-8733>.